

І так, істотна значна шкода є різновидом суспільно-небезпечних наслідків кримінального правопорушення, які мають майновий характер, виражаються в негативних наслідках фізичного, морального, іншого немайнового характеру та мають неоднаковий розмір щодо окремих складів кримінальних правопорушень, а також виступають як критерій малозначності діяння та криміналізації діяння (є мінімально можливою межею, з якої настає кримінальна відповідальність) і шкода є істотною при певному розмірі, який неоднаковий щодо окремих складів кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. URL: [http:// zakon1.rada.gov.ua](http://zakon1.rada.gov.ua).
2. Юридична енциклопедія: В 6 Т./ Редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін. К.: «Укр. енцикл.», 1998р. Т. 6 891 с.

Крутевич М. М.,

старший викладач кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ

АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗГВАЛТУВАННЯ

Останнім часом Кримінальний кодекс України (далі – КК) зазнає значних перетворень. До положень, що зазнали чи не найбільших змін, слід віднести норми про кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення проти статевої свободи та недоторканості особи. Так, із метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству 2011 року (Стамбульська конвенція, яка досі Україною не ратифікована) та посилення захисту дітей від сексуальних зловживань і сексуальної експлуатації у грудні 2017 року та березні 2018 року запроваджені зміни до статей розділу IV Особливої частини КК. Вказані зміни стосувалися не лише перегляду суворості покарань за ці діяння або їх кваліфікуючих ознак, а фундаментально змінили попередні й достатньо вдалі конструкції та концепти вітчизняного кримінального права. З метою захисту прав неповнолітніх 19 грудня 2019 року було ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження Єдиного реєстру осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи, та посилення відповідальності за злочини, вчинені проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи» [1]. Зазначені зміни певним чином посилили відповідальність за статеві протиправні прояви. 19 грудня 2019 року у Верховній Раді України було ухвалено закон № 409-IX, який установив більш суворе покарання за згвалтування, вчинене щодо особи, яка не досягла чотирнадцяти років, незалежно від її добровільної згоди, та передбачив найбільш суворі покарання

(позбавлення волі на строк п'ятнадцять років і довічне позбавлення волі) за повторне вчинення зґвалтування та сексуального насильства особою, яка раніше вчинила статеві кримінальні правопорушення стосовно малолітніх або осіб, що не досягли статевого повноліття. Детальніший розгляд норм КК ставить під сумнів доцільність та обґрунтованість ухвалення деяких змін і доповнень до норм, що встановлюють кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи.

Проблемам кримінальної відповідальності за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості присвятили свої роботи І.О. Бандурка, В.І. Борисов, Л.П. Брич, В.В. Кузнецов, А.С. Лукаш, Г.Я. Мартинишин, Д.П. Москаль, А.В. Савченко, М.В. Сийпюкі, О.М. Храмцов, П.В. Хряпінський, С.В. Чмут, О.О. Дудоров, Г.С. Крайник, М.І. Хавронюк, О.В. Харитонова, К.В. Юртаєва та інші вчені. Проте, зважаючи на масштаб впроваджених у вказані вище роки змін до розділу IV Особливої частини КК, ні наявна судова практика, ні новітні наукові дослідження дотепер не охоплюють повністю всі теоретико-практичні питання, що виникають під час правозастосування прийнятих законів.

У зв'язку із ухваленими у 2017–2019 роках змінами до КК щодо посилення відповідальності за статеві кримінальні правопорушення, зґвалтуванням визнається вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням у тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета без добровільної згоди потерпілої особи [2], хотілося б акцентувати увагу на окремих вадах кримінального закону, зокрема на неоднозначності трактування такого способу вчинення зґвалтування, а саме: без добровільної згоди потерпілої сторони у тлумаченні примітки до ст. 152 КК. Добровільними, наприклад, на думку К.В. Юртаєвої, слід вважати форми сексуальних стосунків, учинені без застосування будь-яких форм фізичного або психічного насильства, без використання безпорадного стану потерпілої особи, коли її воля (відсутність добровільної згоди) ігнорується, або шляхом обману, за якого ззовні згода потерпілої особи має добровільний характер, проте така добровільність насправді є уявною, оскільки вона обумовлюється обманом, застосованим до потерпілої особи [3]. Загалом із вищевказаною позицією погодитися можна. Такий спосіб вчинення злочину встановлено і для сексуального насильства, передбаченого у статті 153 КК. На відміну від основних складів, у частині 4 ст. 152 і ч. 4 ст. 153 КК встановлено відповідальність за зґвалтування та сексуальне насильство, вчинені щодо особи, яка не досягла чотирнадцяти років, незалежно від її добровільної згоди. Згідно із таким формулюванням дії сексуального характеру щодо малолітніх можуть мати насильницький характер, вчинятись із застосуванням безпорадного стану потерпілого, із застосуванням обману або навіть вчинятись добровільно, тобто за згодою потерпілого. Таким чином,

законодавець відхилив практику кваліфікації як зґвалтування ненасильницьких статеви́х стосунків із малолітніми лише у тих випадках, коли особа не розуміла характеру та значення здійснюваних з нею дій сексуального характеру через своє розумове відставання або малолітній вік, що прирівнювалося до безпорадного стану потерпілого (п. 16 Постанови Пленуму Верховного суду України 30.05.2008 № 5 «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» [4]). Саме за даним критерієм зґвалтування у вигляді ненасильницьких статеви́х зносин з малолітніми відмежовували від діяння, передбаченого попередньою редакцією статті 155 «Статеві зносини з особою, що не досягла статевої зрілості». У чинній редакції за частиною 4 ст. 152 і ч. 4 ст. 153 КК наявність згоди на вступ у відносини сексуального характеру з особою, що не досягла чотирнадцяти років, не впливає на кваліфікацію таких дій, тобто статеві зносини можуть мати як добровільний, так і насильницький характер, вчинятися з ігноруванням волі потерпілої особи – з використанням її безпорадного стану або у певних випадках з використанням обману. З вищевказаного випливає логічний висновок, що зґвалтування і сексуальне насильство у формі добровільної згоди малолітньої особи на вступ у статеви́ стосунки не лише перестає мати насильницький характер, а разом із тим не має ознак інших форм сексуальних стосунків без згоди сексуального партнера як обов'язкової умови кваліфікації за частиною 1 ст. 152 і ч. 1 ст. 153 КК, а набуває форми добровільних статеви́х стосунків між особами, одна з яких (потерпілий, хоча таке формулювання й відсутнє у частині 4 ст. 152 і ч. 4 ст. 153 КК) не досягла віку чотирнадцяти років [3]. Відповідно до загальних положень КК добровільні сексуальні стосунки між особами, що не досягли 14 років, тобто до досягнення останніми віку кримінальної відповідальності, не є кримінально караними. Крім того, неможливим є застосування до малолітніх, що вступали у добровільні сексуальні стосунки, примусових заходів виховного характеру у порядку частини 2 ст. 97 КК.

Неузгодженими залишаються є питання щодо розуміння дій сексуального характеру як форми зґвалтування. Наприклад, чи можна розцінювати як зґвалтування проникливий поцілунок в «уста» без добровільної згоди потерпілої особи? Очевидно, що не можна, проте законодавче визначення зґвалтування, може теоретично допускати й інші курйози у кваліфікації. Виникають також труднощі при чіткому відмежуванні замаху на зґвалтування від добровільної відмови від зґвалтування, а також від примушування до вступу у статеви́ зв'язок як вказано у ч. 1 ст. 154 КК.

Питання зміни формулювання окремих положень статті 152 КК з урахуванням окреслених аспектів потребує подальшого ґрунтового дослідження, встановлення чіткого розмежування норм для законодавчого коригування.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження Єдиного реєстру осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи, та посилення відповідальності за злочини, вчинені проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи: Закон України від 19.12.2019 № 409-IX // БД «Законодавство України» / ВР України.
2. Кримінальний кодекс України / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#n63>.
3. Системний аналіз кримінальної відповідальності за злочини проти статевої свободи та недоторканості особи, вчинені неповнолітніми./ К. В. Юртаєва // Вісник кримінологічної асоціації України. 2020. № 1 (22), с. 35–47.
4. Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи / Постанова Пленуму Верховного суду України 30.05.2008 № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-08#Text>.

Кулакова Н. В.,

професор кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ГЕНЕЗИС ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ОХОРОНИ ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Вітчизняне законодавство забезпечує реалізацію і захист конституційних прав громадян України у сфері культури: збереження і примноження національного культурного надбання; створення правових гарантій для вільного провадження культурної діяльності, свободи творчості, доступу до культурних цінностей, культурної спадщини та інформації про них; визначення пріоритетів державної політики у сфері культури, форм, підстав, умов та порядку надання державної підтримки культурі, гарантій невтручання держави у творчі процеси, механізму впливу громадськості на формування і реалізацію державної політики у сфері культури; охорону національного культурного надбання, в тому числі культурної спадщини [1].

Конституція України, Закони «Про культуру», «Про охорону культурної спадщини», «Про охорону археологічної спадщини», «Про музеї та музейну справу», «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» та інші нормативно-правові документи, забезпечують реалізацію і захист конституційних прав громадян України у сфері культури: збереження і примноження національного культурного надбання; створення правових гарантій для вільного провадження культурної діяльності, свободи творчості, доступу до культурних цінностей, культурної спадщини та інформації про них;